

Šv. Tomas Akvinietis, žmogaus laisvės klausimas ir intelektualiniai konfliktai Paryžiuje 1269–1277 metais

Straipsnio tikslas – patyrinti intelektualinį klimatą Paryžiaus universitete 1269–1277 metais, t. y. tuo metu, kai buvo paskelbti du draudžiamų filosofinių teiginių sąrašai, ir pamėginti išsiaiškinti, kokios jo sąsajos su vadinamuoju Tomo Akviniečio mąstymo pokyčiu žmogaus laisvės klausimu, t. y. ar istorinė situacija darė įtaką ir kiek jos darė žymaus viduramžių teologo ir filosofo minčiai ir raštams.

Įvadas

Istorinė situacija filosofijos prigimčiai nėra mažareikšmė. Anot Antono C. Pegis, „filosofijos šaknys slypi žmogaus istorinio gyvenimo gelmėje“¹. Taigi Tomo Akviniečio žmogaus laisvės teorijos formavimasis, matyt, siejasi tiek su 1270 m. gruodžio 1 dienos Paryžiaus vyskupo Stefano Tempier (*Stephanus de Aurelianis*) paskelbtu trylikos filosofinių teiginių pasmerkimu, tiek su visa XIII šimtmečio intelektualine situacija. Ji ir yra šio straipsnio t y r i m ų o b j e k t a s .

Jo tikslas – patyrinti intelektualinį klimatą Paryžiaus universitete 1269–1277 metais, t. y. tuo metu, kai buvo paskelbti du draudžiamų filosofinių teiginių sąrašai, ir pamėginti išsiaiškinti, kokios jo sąsajos su vadinamuoju Tomo Akviniečio mąstymo pokyčiu, t. y. ar istorinė situacija turėjo įtakos ir kiek jos turėjo žymaus vidu-

The aim of the article is to investigate the intellectual climate at the Paris University during 1269–1277. This research tries to clear up connections of this climate with the so-called change of Thomas Aquinas thinking on the question of human freedom at the time when two lists of condemned philosophical propositions were declared. It also investigates whether and to what extent the historical situation had influence on the thought and writings of the outstanding medieval theologian and philosopher.

ramžių teologo ir filosofo minčiai ir raštams, ypač žmogaus laisvės klausimu.

* * *

Kaip žinome, antrojoje XII amžiaus pusėje ir XIII amžiuje lotyniškuosius Vakarų pasiekė didžiulis iki tol nežinomas graikų ir arabų idėjų palikimas. Surasti arabų ir graikų senieji tekstai buvo išversti į lotynų kalbą ir plačiai paplito po krikščioniškąjį pasaulį. Tai buvo didžiulis filosofinės ir mokslinės literatūros lobynas: visi šiaudien žinomi Aristotelio veikalai, klasikiniai Aristotelio komentarai, pseudoaristoteliniai darbai (tokie kaip *Liber de causis*), Al Kendžio, Al Farabio, Avicenos, Averojaus, Mozės Maimonido, Avicbrono ir daugybės kitų autorių filosofiniai ir moksliniai veikalai.

Nauja užplūdusi lotyniškąjį pasaulį literatūra buvo nekrikščioniška ir kirtosi su

krikščioniška pasaulėžiūra. Jos buvo gausybė, ir teologams buvo sunku greitai reaguoti į visus vertimus bei pasiūlyti krikščionišką jų interpretaciją. Tuo tarpu ta literatūra buvo plačiai skaitoma, todėl buvo nuspręsta griežti tam tikrų ši procesą pristabdančių priemonių.

Naujai įsteigto Paryžiaus universiteto Menų fakulteto Statute, paskelbtame 1215 m., nurodyta, jog Aristotelio *libri naturales*, „Metafizikos“ ir jų komentarų „skaitymas“ esąs draudžiamas.² Draudimas nebuvo labai griežtas. Mat žodis „skaitymas“ čia teriškė paskaitų skaitymą, remiantis šiais veikalais. Asmeniškai juos studijuoti nebuvo draudžiama, o Teologijos fakultetui tokio draudimo apskritai nebuvo. 1228 ir 1231 metais Popiežius Grigalius IX paskelbė laiškus, kuriuose patvirtinamas Statute nurodytas draudimas Menų fakultetui. Be to, juose teologijos magistrai išpėjami pernelyg nepasikliauti filosofija.³ Draudimas Menų fakultetui galiojo bent jau iki 1240 m. Tačiau jau 1245 m. Menų fakultete Rogeris Baconas skaitė paskaitas pagal Aristotelio *libres naturales*. O 1250 m. Aristotelio studijos Paryžiaus universitete buvo įsivertinę. 1255 m. Menų fakulteto Statutas reikalavo perskaityti visus žinomus Aristotelio veikalus.⁴ Daugiausia tai buvo Alberto Didžiojo, dėsciusio Paryžiuje nuo 1240 ar 1243 iki 1248 metų, ir jo mokinio Tomo Akviniečio, dirbusio čia 1252–1259 ir 1269–1272 metais, nuopelnas.

Šie faktai iliustruoja krikščioniškos viduramžių intelektualinės aplinkos išankstinių atvirumą naujoms idėjoms. Ir tą atvirumą, matyt, derėtų laikyti nepasiteisinsiu. Mat 1270 ir 1277 metais Paryžiaus vyskupas Stefanus Tempier pasmerkė kai kuriuos filosofinius teiginius ir pagrasino ekskomunika tiems, kurie juos skelbs.

XIII šimtmečio intelektualinis gyvenimas nebuvo labai taikus. Ne ramaus intelektualinio darbo sąlygomis Tomas rašė savo veikalus. Jo mintis formavosi kon-

fliktuojant skirtingoms tikrovės koncepcijoms – krikščioniškajai, graikiškai ir arabiškai. Vienas iš tokių konfliktų kilo dėl laisvės klausimo, pasak Antono C. Pegiso, dėl fundamentaliausio XIII a. klausimo.⁵ Tuo tarpu Tomas sugebėjo redukuoti naujas pagoniškas idėjas į krikščioniškos pasaulėžiūros erdvę, ir jo sistema laimėjo, susidūrus skirtingoms tikrovės koncepcijoms, ilgiems šimtmečiams įsitvirtino kaip vyraujanti. Tačiau šią poziciją Akvinietis išsikovojo diskusijos ir kovos sąlygomis.

Nuo 1260 m. Paryžiaus Menų fakultete ėmė vyrauti aristotelizmas, žinomas lotyniškojo averoizmo vardu. Jis buvo vienas pagrindinių Tomo priešininkų. Žymiausi lotyniškojo averoizmo atstovai buvo Paryžiaus Menų fakulteto magistras Sigeras Brabantietis (*Sigerus de Brabantia*) ir Boecijus Švedas (*Boethius de Dacia*). Lotyniškųjų averoistų teiginiai aiškiai prieštaravo krikščioniškam tikėjimui. Jei būtų buvę kitaip, nei Paryžiaus valdžia, nei popiežius dėl to būtų nesijaudinę, o Tomas nebūtų taip rimtai į juos žiūrėjęs. Remdamiesi Aristoteliu ir Averojumi lotyniškieji averoistai skelbė pasaulio amžinumo ir visos žmonijos intelekto vienumo idėjas, neigė sielos nemirtingumą, atsakomybę už savo sprendimus ir pan. Be to, visos jų tezės, pasak jų, yra būtini tikrosios filosofijos teiginiai, nors jie ir prieštarauja tikėjimo tiesoms. Tokia averoistų mintis neatitiko vienos pagrindinių XIII a. teologų nuostatų – esą tarp tikėjimo tiesų ir filosofinių teiginių negali būti prieštaravimo. Tomas tvirtino, kad nė vienas prieš tikėjimą nukreiptas argumentas negali būti teisingas. Tai tiesiog sofizmas, kuriame pačiame yra loginė klaida. Tomo, kaip ir daugumos XI–XII a. teologų, požiūriu, harmonija tarp tikėjimo ir proto kyla iš Dievo, o Dievas pats savyje negalys būti prieštaringas.⁶

Dar iki 1270 m. pasmerkimo Tomas parašė veikalą, kuriame kritikavo Sigero Brabantiečio žmogiškojo intelekto prigimties

teoriją. Pirmųjų Tomo veikalų katalogų autoriai jį pavadino „Apie intelekto vienumą, prieš Paryžiaus averoistus“ (*De unitate intellectus contra Averroistas Parisienses*). Čia Tomas atmeta Brabantiečio mintį, kad galimybės intelekto (*intellectus possibilis*) vienumo idėja gali būti priskirta Aristotelii ir kad ją galima racionaliai įrodyti.

Rimtų problemų kėlė ne tik pačių averoistų pažiūros. Menų fakulteto studentai, studijuodami autoritetu tapusį Aristotelį ir siekdami suprasti jo mintį, naudojami vieninteliu jiems prieinamu Averojaus komentarų. Nenuostabu, kad jie priešdavo prie eretiškų išvadų, imdavo garsiai jas skelbti ir būdavo ekskomunikuojami. Septyniadesimtais metais drausti Aristotelio veikalų studijų jau nebebuvo galima. Tiesa, 1263 m. popiežius Urbonas IV dar mėgino atnaujinti pirmojo Menų fakulteto Statuto draudimą, tačiau veltui.

Taigi Menų fakulteto studentams skubiai reikėjo kito egzogeninio įvado į Filosofo mintį. Jameso A. Weisheplo O. P. įsitikinimu, būtent rūpindamasis jaonais magistras, kuriems teks dėstyti Aristotelį mokyklose ir kuriems nuolat grės erezija, Tomas ėmė rengti Aristotelio veikalų komentarus. Pasak Weisheplo, tai buvo apaštališkoji jo misija.⁷

Vis dėlto ir šiai misijai, ir pasirinkimui taikyti Aristotelio mokslą teologijoje pritarė ne visi Tomo kolegos Paryžiuje. Priešingai, jo atžvilgiu susiformavo gana gausi ir kovingai nusiteikusi opozicija, kurią Weisheiplas vadina augustiniečiais,⁸ o F. Van Steenberghenas neoaugustiniečiais.⁹ Ją sudarė ne vien pranciškoniai, nors jų buvo dauguma, bet ir kai kurie vyskupijos dvasininkijos magistras, tarp jų ir Stefanus Tempier (universiteto magistras ir rektorius, o nuo 1268 m. Paryžiaus vyskupas), taip pat kai kurie Tomo ordino broliai, pirmiausia Robertas Kilwardby (vėliau Kenterberio vyskupas). XIII a. augustinizmas baiminosi ne tik averoizmo, kurį sėjo Aris-

totelio raštų studijos. Jis apskritai atmetė galimybę taikyti pagonių mokslą teologijoje. Tuo metu daugumai teologų šv. Augustinas tapo saugia užuolanka naujų vėjų blaškomoje atviroje Vakarų pasaulio intelektualinėje erdvėje. Augustiniečiai laikė save ortodoksinės tradicijos, ištikimos šv. Augustino dvasiai, paveldėtojais. Jie apeliavo į jį tiek teologiniuose, tiek filosofiniuose klausimuose. Tiesą sakant, nežinia, ar Augustinas būtų tapęs tokio masto autoritetu, jei ne lotyniškasis averoizmas.

Tarp žymiausių augustiniečių ir Tomo oponentų yra ir Bonaventūras, kurį laiką buvęs Menų fakulteto magistras. Tuo metu, kai Tomas antrą kartą dėstytojavo Paryžiuje 1269–1272 metais, jis buvo Mažųjų brolių ordino generalinis magistras. Bonaventūras ypač priešinosi aristotelinio mokslo taikymui teologijoje. Tačiau nepaisant skirtingų pažiūrų, jį ir Tomą siejo abipusė pagarba.

Tomo santykis su kitu žymiu oponentu – pranciškonu magistras Jonu Pechamu (*Johannes de Peccham*), vėliau Kenterberio arkivyskupu – buvo gerokai komplikuo-tesnis. Jie neretai atvirai konfliktuodavo.¹⁰ Ndideliame traktate „Apie pasaulio amžinumą“ (*De aeternitate mundi*), parašytame apie 1270 m. pavasarį, Tomas oponuoja būtent jam.¹¹ Pasak Pechamo, pasaulis negali būti amžinas, nes racionaliai galima įrodyti, jog Dievas egzistavo iki jo sukūrimo (manoma, kad būtent šią poziciją jis gynė magistro vardo jam suteikimo ceremonijoje 1270 m. pradžioje). Tomo nuomone, nėra jokio prieštaravimo tarp Dievo amžinumo ir amžino pasaulio kūrimo.¹²

Tačiau akivaizdžiausiai Tomas ir Pechamas konfliktavo dėl substancinės formos vienumo sudėtinėje materialiojoje būtybėje tezės, kurią gynė Akvinietis. Pechamo įsitikinimu, žmogus yra daugybės substancinių formų kompozitas. Pasak jo, atmesti „tradicinį“ mokslą apie formų daugį, „kurį iki tol pripažino visas pasaulis“, yra labai

pavojingas dalykas, vedantis į ereziją.¹³ Pechamas nebuvo vienintelis Tomo oponentas žmogaus substancinės formos vienumo klausimu. Jam pritarė ir vyskupas Tempier (tyrinėtojai stebisi, kodėl 1270 m. sąrašė nėra šios Tomo idėjos).

Tomo tekstai nesulaikė averoizmo plitimo ir nenuramino teologų augustiniečių, ištikinusių, kad pagonių filosofų, ypač Aristotelio ir Averojaus, mokslo taikymas teologijoje yra pavojingas eksperimentas. 1270 m. gruodžio 1 d. Paryžiaus vyskupas Stefanus Tempier pasmerkė trylika „klaidingų“ filosofinių teiginių.¹⁴ Iš esmės šios tezės buvo lotyniškojo averoizmo branduolys. Tačiau devintasis teiginys galėjo būti priskirtas ir Tomui: „*Liberum arbitrium* esąs ne aktyvi, o pasyvi galia; jis būtinais esąs judinamas to, kas siekiama“.

Pasmerkimas Menų fakultete sukėlė šokių tokius neramumus. Sigerio Brabantiečio šalininkų mažuma audringai diskutavo su konservatyviaja Alberiko iš Reimso (*Albericus Remensis*) vadovaujama dauguma. Doktrininius nesutarimus lydėjo nesutarimai dėl rektoriaus ir cenzorių rinkimų. Kai 1272 m. pavasarį į šį konfliktą panoro įsikišti Paryžiaus vyskupas, Universitetas protestuodamas nutraukė paskaitas ir akademinis užsiėmimus (remdamasis 1231 m. Grigaliaus IX suteikta privilegija). Nors iš esmės, nepaisant susidariusios įtampos, situacija Paryžiaus universitete nepasikeitė.

1277 m. sausio pradžioje žinia apie jame cirkuliuojančias krikščioniškam tikėjimui pavojingas teorijas pasiekė popiežiaus rezidenciją Viterbo. Sausio 18 d. popiežius Jonas XXI parašė laišką vyskupui Tempier, prašydamas inicijuoti tyrimą ir nustatyti, kas ir kur skelbia klaidingas pažiūras, ir kuo greičiau informuoti apie tai laišku.¹⁵ Tempier sudarė 16 teologų komisiją. Jau kovo pradžioje komisija parengė 219 teiginių sąrašą, kuriuos, jos nuomone, reikėtų pasmerkti.¹⁶ Šiame sąrašė buvo pakartotos

visos 1270 m. pasmerktos tezės. Bet buvo ir visiškai neaveroistinių teiginių, tarp jų, matyt, ir Tomo.

Kiek antrajame sąrašė buvo Tomui priklausančių teiginių, tiksliai nustatyti sunku. Aišku viena, jų būta. Pasmerkimuose nebuvo nurodoma teiginių autorystė, nors paprastai pasmerktosios tezės būdavo pažodžiui cituojamos iš veikalų arba, rečiau, persakomos, jei magistras jas dėstė žodžiu. Teiginių autorystė nebuvo viešai skelbiama. Ją, matyt, žinojo pasmerkimo autoriai ir galbūt vienas kitas Menų fakulteto magistras.¹⁷ Tačiau nė vieno pasmerktos teiginio, kurį įvairių amžių tyrinėtojai priskiria Tomui, jo veikaluose tiksliai taip pat suformuluoto nėra. Jau pirmaisiais dešimtmėčiais po jo mirties buvo gyvai diskutuojama, kurie teiginiai galėtų jam priklausyti. Ir jau tuomet sutarimo nebūta.¹⁸ Kaip ir šiandien. Šių dienų tyrinėtojai nurodo skirtingą Tomui priklausančių pasmerktų teiginių skaičių.¹⁹ Kaip ironizuoja Étienne Gilsonas, „pasmerktų tomistinių tezių sąrašas yra ilgesnis ar trumpesnis; tai priklauso nuo to, ar jį sudarė pranciškonas, ar dominikonas“²⁰. Dauguma 1277 m. pasmerktų teiginių aiškiai prieštaravo krikščioniškam tikėjimui, tačiau beveik visi teiginiai, kurie galėjo priklausyti Tomui, šių dienų teologams atrodo tobulai ortodoksiški, todėl jų pasmerkimas kelia nuostabą.²¹

Taigi 1277 m. kovo 7 d., per trečiąsias Tomo mirties metines, nepaisydamas popiežiaus nurodymo ir kliaudamasis tik savo paties autoritetu, vyskupas Tempier pasmerkė 219 teiginių.²² Neatrodė, kad Jonas XXI būtų pasipriešinęs jo savivalei, nors ir nebuvo paisyta Šventojo Sosto prašymo prieš skelbiant viešai pirma klaidingų teiginių sąrašą atsiųsti jam. O 1277 m. balandžio 29 d. vyskupui rašytame laiške popiežius tarsi pritaria jo saviveiklai, nes pabrėžia, kad nurodytas klaidas skelbia ne tik filosofai, bet ir teologai, „drįstantys dogmatizuoti tiesas, prieštaraujančias tik-

rojo katalikų tikėjimo grynumui²³. Antrasis pasmerkimas buvo teologijos fakulteto konservatorių triumfas.²⁴

Bet grįžkime prie Tomo. Peržvelgus 1269–1272 metų Paryžiaus laikotarpį, matyti, kad tuo metu jis dirbo, diskutuodamas ir konfliktuodamas tiek su lotyniškaisiais averoistais, tiek su augustiniečiais, pirmiausia su Jonu Pechamu. Taigi tarsi tarp dviejų priešišku stovyklų – suvokdamas averoistinių teiginių prieštaravimą tikėjimo tiesoms, siekė įrodyti jų klaidingumą, kita vertus, pritardamas kai kuriems averoistų teiginiams, turėjo būti labai atsargus, kad nebūtų apkaltintas erezija.²⁵ Ir sykiu šis Tomo kūrybos laikotarpis, be abejonės, vaisingiausias.

Jis nuveikė didžiulį darbą, sutelkdamas tiek krikščionių, tiek pagonių autorių idėjas, redukuodamas jas į išpūdingą, vieningą ir darnią visumą, kuri iki šiol kelia nuostabą. Jis sugebėjo išbalansuoti tarp įvairių tradicijų, visiškai neatmesdamas nė vienos ir nesusitapatindamas nė su viena. Kiek tai siejasi su žmogaus laisvės problema, jis nuveikė didžiulį darbą, ieškodamas harmonijos tarp aristotelinio praktinio proto ir bibliinių bei augustinisčių valios, nuodėmės ir dieviškojo įstatymo kategorijų. Raštai išlieka, bet kovos šurmulis nebegirdėti.

Grįžkime prie 1270 m. pasmerkimo. Manoma, kad tuo metu kai kurie Bažnyčios hierarchijos atstovai Paryžiuje devintąją sąrašo tezę priskyrė Tomui. Ši nuomonė nėra visai nepagrįsta.

Nors niekur Tomo raštuose nerandame *liberum arbitrium* konstrukto vartojimo aktyvumo ar pasyvumo sąvokų kontekste, tačiau valios sąvoka tokiuose kontekstuose figūruoja. Štai 1266–1268 rašytoje *Summa Theologiae Prima Pars* dalyje, kalbėdamas apie valios funkcionavimą, Tomas aiškiai ir be jokių išlygų būtinu ryšiu susieja valią ir galutinį tikslą.²⁶ Kita vertus, po to ten pat, svarstydamas valios ir intelekto prioritetų ir jų didesnio ar mažes-

nio kilnumo laipsnio vienas kito atžvilgiu problemą, įkvėptas „paprasto (*simpliciter*) intelekto pirmumo valios atžvilgiu“ idėjos, tame pačiame įkarštyje be jokių išlygų surikiuoja valią ir intelektą į pasyvo ir aktyvo santykį: „Turintis tiesioginį prioritetą prigimtinės tvarkos atžvilgiu yra tobulesnis, kaip aktas pirmesnis potencijos atžvilgiu. Šia prasme intelektas pirmesnis už valią, kaip ir judinantysis pirmesnis už judinamąjį, o aktyvusis už pasyvųjį. Juk geras suvoktas dalykas (*bonum intellectum*) judina valią“²⁷. Be to, ir tuose tekstuose, kurie rašyti anksčiau negu *Summa Theologiae*, galima rasti teiginių, dėl kurių Tomas galėjo patekti į augustiniečių teologų nemalonę.²⁸ Todėl nebūtų nuostabu, jei kai kurie akademinės bendruomenės nariai būtų kaltinę jį erezija.

Nors išigilinus į Tomo požiūrį, toks kaltinimas neatrodo pamatuotas. Filosofas nuolat kalba apie valią kaip apie aktyvų principą.²⁹ Taip ji pristatoma ir *Summa Theologiae*.³⁰ Ir prieštaravimu sau pačiam Tomo neapkaltinsi, nors jis teigia ir tai, kad valia yra pasyvi bei priklausanti tiek nuo savojo objekto, tiek nuo intelekto, ir tai, kad ji yra aktyvi galia. Pasak jo, intelektas judina valią, nes ją gali judinti tik tikslas. O tikslą suvokia intelektas. Tuo tarpu pats intelekto suvokimas yra valios galioje. Juk intelektas, kaip ir visos kitos galios, funkcionuoja arba vykdo jam būdingus veiksmus tik valios įsakytas. Taigi, Tomo požiūriu, valia esanti ir aktyvi, ir pasyvi galia. Ji esanti judinamas judintojas. Ji yra aktyvi, kiek judina save ir visas kitas galias veikti, pasyvi, kiek priklauso nuo intelekto, kuris pristato jai siekinį ir inicijuoja jos veiksmą to siekinio link. Intelektas nėra absoliutus aktyvas valios kaip pasyvo atžvilgiu. Jis negali būti laikomas pakankamu aktyvu santykyje su valia. Ir dėl to, kad jo paties veikimą inicijuoja valia, ir dėl to, jog toks aktyvas valiai esąs tik Dievas. „Tik Jis pripildo valią ir pakankamai judina ją kaip objektas“³¹.

Nepaisant to, matyt dėl valios funkcionavimui būtino (pagal žmogaus substancinę struktūrą) intelekto tarpininkavimo, Bažnyčios hierarchai įtarė Tomą skelbiant intelektualinio determinizmo idėją. Vis dėlto jo kaltintojams galima papriekaištauti dėl nesugebėjimo ar nenoro išgilinti ir suprasti jo poziciją, net tą, kuri buvo pristatyta novicams *Summa Theologiae* veikale.

Pagaliau kalbant apie vėlyvajam Tomo kūrybos laikotarpiui priskiriamo veikalo *De malo* šeštąjį klausimą (q. 6), galima galvoti, kad būtent šis tekstas buvo Tomo reakcija į 1270 m. pasmerkimą bei prieš jį nukreiptą augustiniečių opozicijos spaudimą, reakcija į galimus kaltinimus erezija ir su tuo susijusią galimą ekskomuniką. Juk jis pasirodė tais pačiais metais ir jame Tomas aiškiai išdėstė savo poziciją valios klausimu.

Be to, *De malo* q. 6 iš esmės skirtas būtent antrajai pasmerktosios tezės dalies problematikai („*Liberum arbitrium* būtinai esąs judinamas to, kas siekiama“). Jame kalbama apie tai, kokios valios laisvės nuo būtinumo ribos (tiesa, valios, ne *liberum arbitrium* galios). O pirmąją pasmerktosios tezės dalį, t. y. teiginį apie *liberum arbitrium* galios pasyvumą, Tomas inkorporuoja į savąjį tekstą kaip 7 prieštaravimą savo tezei (nors vėl vartoja valios terminą): „Bet kuri galia, kurios santykis su savo objektu yra judinamojo ir judintojo santykis, yra pasyvi, o jos veiksmas – kešmas... Valios objekto ir valios santykis yra judintojo ir judinamojo santykis... Vadinas, valia yra pasyvi galia, o noras – kešmas“. Atsakydamas į šį prieštaravimą, Tomas trumpai pakartoja tai, kas buvo pasakyta *corpus articuli* dalyje, tik kitais, akto ir potencijos terminais: „Valia potenciali bendrojo gėrio atžvilgiu, todėl jos galią, būtinai ją judindamas, viršija tik toks gėris, kuris geras visais atžvilgiais (*secundum omnem considerationem*). Toks yra tik tobulas gėris, palaima, kurios valia ne-

gali nenorėti, norėdama jai priešpriešinaimo objekto (*eius oppositum*). Tačiau aktualiai ji gali jo nenorėti, t. y. sustabdyti mąstymą apie palaimą, kadangi ji judina intelektą veikti. Ir šiuo atžvilgiu net palaimos ji nenori būtinai⁴³². Vadinas, valia nėra tik pasyvi galia, ji yra tiek aktyvi, tiek pasyvi. Tuo tarpu veiksmo vykdymo atžvilgiu dera kalbėti tik apie jos aktyvumą.

Jei *De malo* q. 6 tekstas skirtas *liberum arbitrium* problemai, kyla klausimas, kodėl Tomas atsisako *liberum arbitrium* termino ir kalba apie valią? Juk taip jis padaro keblesnius savo santykius su Kurija. Taip galėjo būti dėl daugelio priežasčių, vienareikšmiškai sunku pasakyti. Ir dėl mokslinio intereso nurodyti bendresnį problemos sprendimą (tai ir matome *De malo* q. 6). Tokiu atveju Tomas iš tiesų būtų vertas didelės pagarbos, nes dėl tiesos išėjo už savo socialinės situacijos ribų. Tačiau retas *liberum arbitrium* termino vartojimas galėjo reikšti ir visai ką kitą. Jis galėjo reikšti atsargumą, atsižvelgiant į 1270 m. įvykius, bei nenorą veltis į teisinius svarstymus su Kurijoje vyraujančiais jam priešiškais augustiniečiais.

Labiausiai tikėtina, kad *liberum arbitrium* termino atsisakymą lėmė metodiniai sumetimai. Juk visas *De malo* q. 6 tekstas grindžiamas pamatine veiksmo vykdymo ir jo specifikacijos perskyra. Jos atžvilgiu analizuojami tiek žmogus kaip judanti visuma, tiek bet kuri funkcionuojanti galia. Perskyros pačioje galioje, šiuo atveju perskyra tarp valios ir *liberum arbitrium*, galėtų nuvesti mintį nuo svarbesnių, Tomo galva, akcentų ir įvesti painiavą. Šia prasme gana svarbus atrodo faktas, kad Tomas lygiai taip pat elgiasi visuose tekstuose, kuriuose kalba apie laisvą valios funkcionavimą. Valios laisvės klausimo analizės jis niekuomet negretina su *liberum arbitrium* problema. Jau minėta, kad tiek *De Veritate*, tiek *Summa Theologiae Prima Pars* pradžioje ištiriamas valios klausimas

ir nurodomos jos laisvo funkcionavimo ribos, o po to pereinama prie *liberum arbitrium* problemos.

Be to, tokia procedūra parodo, kad valios laisvės ribų nustatymas yra niekas kitas, kaip *liberum arbitrium*, kuris iš esmės yra valia, traktuojama laisvės nuo būtinumo kontekste, pagrindimas.³³

Išvados

Tarp vyskupo Tempier paskelbtų draudžiamų teiginių neabejotinai būta ir Tomo Akviniečio idėjų. Neaišku, būtent kurie teiginiai jam priklausė ir kiek jų buvo. Tačiau vargu ar galima jam priskirti devintąjį pirmojo sąrašo teiginį „*Liberum arbitrium* esąs

ne aktyvi, o pasyvi galia; jis būtinai esąs judinamas to, kas siekiama“. Todėl galima daryti išvadą, kad pirmajame pasmerktų teiginių sąraše Tomo idėjų nebuvo arba sąrašo sudarytojai tiesiog nepakankamai gerai suprato jo mintį.

Straipsnio tyrimas atskleidė tam tikrą santykį tarp Tomo Akviniečio mąstymo pokyčio žmogaus laisvės klausimu vėlyvuosiu kūrbybos laikotarpiu problemos ir istorinės situacijos, kurioje filosofui teko dirbti ir dėstyti savo mintis. Akivaizdu, kad vyskupo Tempier pasmerkimai nėra šio pokyčio priežastis. Tai tėra aplinkybės, kurios padarė įtaką Tomo raštų tematikai ir problematikai, aplinkybės, kurių kontekstą žinant atsiskleidžia žavi filosofo drąsa ir tiesumas savo idėjų atžvilgiu ekskomunikos akivaizdoje.

NUORODOS

- ¹ Pegis A. C. Necessity and Liberty: an Historical Note on St. Thomas Aquinas // *The New Scholasticism*. 1941. No. 15. P. 19.
- ² *Chartularium Universitatis Parisiensis* / ed. H. Denifle, I vol. Paris. 1889. N. 20. P. 78–79.
- ³ *Chartularium* I. (Popiežiaus 1228 metų liepos 7 dienos laiškas) N. 59. P. 114–116; *Chartularium* I. (1231 metų balandžio 13 dienos laiškas) N. 79, 8. P. 138, 143–144.
- ⁴ *Cartularium* I. N. 246. P. 277–279.
- ⁵ Pegis. Ten pat. P. 20.
- ⁶ Tiesa, nei Sigeras, nei Boecijus, kalbėdami apie savo teiginius, nevartojo proto „tiesų“ termino. Jie juos vadino „proto vaisiais“. Be to, kaip teigia J. A. Weisheiplas, nė vienas jų neteigė, jog egzistuoja dvi galinčios viena kitai prieštarauti tiesos – filosofinė ir tikėjimo (*Weisheipl J. A. Tomasz z Akwinu. Zycie, mysl i dzieło. Poznan: W drodze. 1985. P. 415*). Bet jų nuostatos implikavo tokią mintį. Taigi 1277 m. pasmerkimo prologe vyskupo Tempiero rašoma, kad filosofai (kurie nenurodoma) „tvirtina, jog šios tezės teisingos filosofijos požiūriu, bet nėra teisingos katalikų tikėjimo požiūriu, tarsi galėtų egzistuoti dvi viena kitai prieštaraujančios tiesos ir tarsi egzistuočių priešinga Šventajame Rašte esančiai praikėtųjų pagonių tiesa“.

- ⁷ *Weisheipl*. Ten pat. P. 352. Kaip pripažįsta ir pats Weisheiplas, dauguma tomistų deramai neįvertino Tomo parengtų Aristotelio komentarų. Jie manė, kad šie buvo rašomi savo malonumui ar tiesiog dėl asmeninės paskatos giliau suprasti Stagirietį. Weisheiplas įsitikinęs, kad šie komentarai turi didelę filosofinę vertę ir buvo labai reikšmingi teologinės Tomo minties raidai. Pasak Weisheiplo, „jei Tomas tuos veikalus būtų dėstęs dominikonų studentams, taip, deja, nebūvo, jos būtų mažiau neįvertintos“ (Ten pat. P. 253).

- ⁸ *Weisheipl*. Ten pat. P. 357.

- ⁹ *Steenberghen F. Van. La philosophie au XIIIe siècle*. 2nd ed. Louvain-la-Neuve: Éditions de l'Institut Supérieur de Philosophie / Louvain-Paris: Éditions Peeters. 1991. P. 434–439.

- ¹⁰ Jono Pechamo požiūri į tomizmą atskleidžia jau gerokai po Tomo mirties, 1285 m. birželio 1 d., vyskupui Linkolnui rašytas laiškas: „Nė kiek nesmerkiu filosofinių studijų, jei jos tarnauja teologinėms paslaptims atskleisti, tačiau smerkiu tuščias kalbines naujoves, kurios per paskutiniuosius dvidešimt metų prislinko prie teologijos širdies, kurios prieštarauja filosofinei tiesai, daro žalą Tėvams, nes nuo jų pažiūrų, aiškiai jas niekinant, nutolstama. Kuri doktrina sveikesnė: ar ta, kurią skelbia šv.“

Pranciškaus sūnūs [...], ar gal tas visai neseniai atsiradęs ir aiškiai skirtingas mokslas, užplūdęs visą pasaulį daugiažodžiu burbėjimu, kuris atkakliai silpnina ir griaua Augustino mokslą apie amžinąsias teises ir nekintančią šviesą, apie sielos galią, pirmines priežastis, esančias materijoje, ir daugybę tos pačios rūšies klausimų?“ (Cit. iš *Weisheipl*. Ten pat. P. 361). Iš tiesų Tomas modifikavo augustiniečių dieviškojo apreiškimo teoriją, atmetė sielos galių tapatumo jos esmei ir pirminių priežasčių buvimo materijoje idėjas.

¹¹ Dar visai neseniai vyravo bendra nuomonė, kad šiame veikale Tomas oponuoja averoistams. Tačiau šiandien situacija yra kita. Pavyzdžiui, kai kurie tyrinėtojai (pavyzdžiui, F. Pelsteris) mano, kad šis traktatas buvo parašytas ankstyvuojū Tomo kūrybos laikotarpiu ir skirtas Bonaventūrai (*Pelster F. Die Übersetzungen der aristotelischen Metaphysik in den Werkes de hl. Thomas v. Aquin // Gregorianum*. 1936. No. 17). Tačiau po Ignatius Brady 1974 m. publikacijos (*John Pecham and the Background to the De aeternitate mundi of St. Thomas Aquinas // St. Thomas Aquinas 1274–1264: Commemorative Studies*. Ed. Maurer. Toronto, Pont. Inst. of Mediaeval Studies. 1974) nekyla abejonių, kad šiuo veikalu Tomas oponavo būtent Jonui Pechamui. Taip teigiū, remdamasi Weisheiplo pateikta argumentacija (*Weisheipl*. Ten pat. P. 358–359, 361, 467).

¹² Thomae Aquinatis Summa theologiae Prima pars, q. 46, a. 1; a. 2.

¹³ Ehrle F. John Peckham über den Kampf des Augustinismus und Aristotelismus in der zweiten Hälfte des 13. Jhs. // *Zeitschrift f. kath. Theologie*. 1889. No. 13. P. 180–186. D. A. Callus sklandžiai parodo, kad Pechamo teorijos negalima laikyti Augustino mokslo tąsa ir kad jis neteisus sakydamas, kad ją „iki tol pripažino visas pasaulis“ (*Callus D. A. The Origins of the Problem of the Unicity of Form // The Thomist*. 1961. No. 24. P. 120–149). Pats Tomas „Summa theologiae Tertia pars“, q. 5, a. 2 ir a. 5 įrodinėja, kad substancinės formos vienumo doktrina neveda į ereziją.

¹⁴ Tai buvo šios tezės:

1. Skaičiaus atžvilgiu esąs vienas ir tas pats intelektas, bendras visai žmonių giminei.
2. Esą klaidinga arba netinkama teigti „žmogus mąsto“.
3. Žmogaus valia norinti ar pasirenkanti būtinai.
4. Visa, kas vyksta po saule, esą valdoma dangaus kūnų su būtinumu.

5. Pasaulis esąs amžinas.

6. Niekuomet nebuvo pirmojo žmogaus.

7. Siela, kuri yra žmogaus forma ir kurios dėka jis yra žmogus, nykstanti kartu su kūnu.

8. Atsiskyrusi po mirties siela nepatirianti kančios iš kūniškos ugnies.

9. *Liberum arbitrium* esąs ne aktyvi, o pasyvi galia; jis būtinai esąs judinamas to, kas siekiama.

10. Dievas nepažįstas atskirybių.

11. Dievas pažįstas tik save, daugiau nieko.

12. Žmogaus elgesiu dieviškoji Apvaizda nesirūpinanti.

13. Dievas negalįs duoti nemirtingumo ar nenykstamumo kintamiems arba mirtingiems daiktams (*Chartularium* I. P. 487).

¹⁵ *Chartularium* I. N. 471. P. 541.

¹⁶ 1270 m. sąrašas buvo tvarkingas loginiu požiūriu. Sąrašo pradžioje įvardyta pamatinė klaida, toliau – daugmaž nuosekliai iš jos išplaukiančios likusios. Tuo tarpu 1277 m. sąrašas – nevienalytė ir netvarkinga kompiliacija. Weisheiplas paaiškina, kad sukviesti teologai turėjo sudaryti savus sąrašus ir pateikti juos „kiek įmanoma greičiau“. Po to tie sąrašai buvę tiesiog mechaniškai sujungti ir taip tesą galima paaiškinti bendrojo sąrašo nevienalytiškumą (*Weisheipl*. Ten pat. P. 414).

¹⁷ Vis dėlto atrodo, kad asmenų, skelbiančių klaidingas pažiūras, vardai ir jų veikalai nebuvo visai aiškūs ir pasmerkimo autoriams. Mat pasmerkė klaidingų teiginių sąrašą, Stefanus Tempier išleido įsakymą visus rinkinius, knygas ir užrašus, kuriuose esama tokių klaidų, pristatyti jam arba rektoriui per penkiolika dienų. Jei to nebūsią padaryta, gresianti ekskomunika. Tempier įsakas suprantamas, nes savo laiške Jonas XXI nurodo norįs žinoti ne tik asmenų, skelbiančių klaidingas pažiūras, vardus, bet ir reikalauja atsiųsti „atitinkamas ištraukas, kuriose tas klaidas galima rasti“. Tačiau tuoj po pasmerkimo prasidėjo gyvos diskusijos dėl teiginių autorystės ir dėl juos skleidžiančių veikalų. Kai kurių tezių šaltiniai buvo nustatyti gerokai vėliau, o yra ir tokių, kurių šaltinių nustatyti taip ir nepavyko. Tai leidžia manyti, kad pasmerkimo autoriai tiksliai nežinojo, kas universitete skelbia klaidingas pažiūras ir kad vyskupo įsakas nebuvo rezultatyvus.

¹⁸ *Wippel John F. Thomas Aquinas and the Condemnation of 1277 // The Modern Scholman*. 1995. No. 2–3. P. 236–237.

¹⁹ Rolando Hissette tyrinėjimų išvada ta, kad nė vienas pasmerktųjų teiginių tiesiogiai Tomui nepriklauso (*Enquete sur les 219 articles con-*

- damnés a Paris le 7 mars 1277. Louvain: Publications Universitaires / Paris: Vander-Oyez S. A. 1977. P. 246). P. Mandonnetas pateikia 16 tezių sąrašą (Siger de Brabant et l'Averroisme latin au XIIIe siècle. II ed. Louvain: Institut Supérieur de Philosophie de L'Université. 1908. Vol. I. P. 231–232), tą patį nurodo ir Étienne Gilsonas (History of Christian Philosophy in the Middle Ages. New York: Random House. 1955. P. 406, 728), jam neprieštarauja ir J. A. Weisheiplas (Ten pat. P. 416–417). Štai jis (tezės pabaigoje nurodytas jos numeris sąrašė: pirmasis skaičius atitinka pradinę sąrašo numeraciją, antrasis – Mandonneto įvestą):
- 1) „Dievas negalėjęs padaryti taip, kad sielų kiekybinių požiūriu būtų daug“ (27–115).
 - 2) „Pirmoji priežastis negalinti suformuoti daug pasaulių“ (34–27).
 - 3) „Grynosios substancijos nepatiriančios kiti- mo veikdamos, nes jos turinčios tik vieną sie- kį“ (69–52).
 - 4) „Jei egzistuo- tų grynoji substancija, kuri nie- ko nejudintų, jos nebūtų pasaulio tikrovėje“ (77–50).
 - 5) „Dievas negalįs sukurti keleto tos pačios rūšies inteligencijų, nes jos neturi materijos“ (81–43).
 - 6) „Dievas negalįs dauginti individualių būtybių rūšies lygmenyje, nedalyvaujant materijai“ (96–42).
 - 7) „Individualios būtybės tos pačios rūšies lygme- nyje esą skiriasi būtent dėl materijos“ (97–116).
 - 8) „Esą nedera laikyti vienų protingų būtybių tobulesnėmis negu kitos, jei jų skirtingumas neturįs savojo šaltinio jų kūnuose, kadangi tuo- met jis būtinai turėtų turėti savo šaltinį jų inteligencijose ir tokiu būdu tobulesnės ir ma- žiau tobulos sielos būtinai turėtų skirtis rūšimi, kaip yra inteligencijos atveju“ (124–147).
 - 9) „Vyraujant aistrai ir pažįstant atskirybes, valia negalinti tam prieštarauti“ (129–169).
 - 10) „Valia ryžtingai siekianti to, kuo protas tvir- tai tiki; ji negalinti pasipriešinti proto įsakymui; šis būtinumas vis dėlto nesąs prievarta, jis iš- plaukiąs iš pačios valios prigimties“ (163–163).
 - 11) „Priešybių pažinimas esąs vienintelė prie- žastis, dėl kurios protingoji siela galinti siekti priešingų dalykų, tuo tarpu galia *simpliciter* negalinti siekti priešingų dalykų, o tik *per accidens* bei kitos galios atžvilgiu“ (173–162).
 - 12) „Tai, kad mes geriau ar blogiau suprantame (*intelligimus*), esą kyla iš galimybės intelek- to, kuris yra juslinė galia“ (187–146).
 - 13) „Formos esą skiriasi viena nuo kitos mate- rijos dėka“ (191–110).
 - 14) „Atskirtosios substancijos (*substantiae se- paratae*) per savo veikseną esą buvoja tam tikroje apibrėžtoje vietoje“ (204–55).
 - 15) „Inteligencijų, angelų arba atskirtų [nuo kūno] sielų niekur nesą“ (218–53).
 - 16) „Atskirtųjų substancijų substancijos požiū- riu niekur nesą“ (219–54).
- Wippelas nurodo 10 teiginių: 1) 81–43; 2) 96–42; 3) 124–147; 4) 129–169; 5) 163–163; 6) 187–146; 7) 204–55; 8) 218–53 ir dar du, kurių nėra Mandonneto sąrašė: 9) „Jei protas esąs teisingas, tai teisinga ir valia“ (130–166); 10) „Siaubingų dalykų tikslas esąs mirtis“ (178–213) (*Wippel*. Ten pat. Įvairiose vietose).
- ²⁰ History of Christian Philosophy in the Middle Ages. New York: Random House. 1955. P. 728.
- ²¹ *Wippel J. F.* The Metaphysical Thought of Godfrey of Fontaines. A Study in Late Thirteenth Century Philosophy. Washington, D. C.: The Catholic University of America Press. 1981. P. 382–385; *Wippel J. F.* Thomas Aquinas and the condemnation of 1277. P. 237–239.
- ²² Chartularium I (1277 metų pasmerkimo teks- tas). P. 487.
- ²³ *Weisheipl*. Ten pat. P. 415.
- ²⁴ Daugiau – 1297 metais, Gotfridas iš Fontai- nes ėmė viešai ginti Akviniečio doktriną (*Quodlibeta*, XII, q. 5) ir reikalavo, kad tuo- metinis Paryžiaus vyskupas bent jau suspen- duotų pasmerkimą teiginių, kurie, kaip many- ta, paimti iš Tomo raštų. Tai nebuvo padary- ta. Bet natūralu, kad 1325 metais, maždaug devyniolika mėnesių po Tomo kanonizacijos, buvo panaikintas teiginių, kurie galėjo būti priskiriami jam, dabar jau šventajam, pasmer- kimas (plg., *Wippell*. Thomas Aquinas and the condemnation of 1277. P. 238–239). 1977 m., minint 700 metų 1277 m. pasmerkimo sukaktį, buvo paskelbta daug tyrinėjimų, skir- tų abiem pasmerkimams, ypač antrajam. Jie publikuojami ir toliau. Tačiau nemaža klausimų vis dar lieka neatsakyti. Reikšmingiausiais laikomi šie tyrinėjimai: *Hissette R.* Enquete sur les 219 articles condamnés a Paris le 7 mars 1277. Louvain: Publications Universitaires / Paris: Vander-Oyez S. A. 1977, *Bianchi L.* Il Vescovo e i Filosofi. La condemna Parigina del 1277 e l'evoluzione dell'Aristotelismo scolastico. Bergamo: Pierluigi Lubrina Editore. 1990, *Flasch K.* Aufklärung im Mittelalter? Die Verurteilung von 1277. Mainz: Dieterich. 1989 ir *Wippel J. F.* Mediaeval Reactions to the Encounter between Faith and Reason, Aquinas Lecture. Milwaukee: Marquette University Press. 1995.

- ²⁵ Reikėtų atkreipti dėmesį, kad tuo metu Tomas nebuvo vienišas, nesuprastas ar nepripažintas. Tiek Menų, tiek Teologijos fakultetuose ir tarp magistrų, ir tarp studentų jis turėjo šalininkų, gerbėjų ir draugų. Žinoma, kad kai 1272 m. balandžio 24 d. ordino generolas Jonas iš Vercelli nurodė Tomui grįžti į Italiją, kai kurie jo mokiniai iš Menų fakulteto mėgino tam sutrukdyti. O universiteto rektorius ir Menų fakulteto magistras oficialiu laišku kreipėsi į generalinę kapitulą Florencijoje, prašydami, jog Tomas vėl būtų sugrąžintas į Paryžių. Deja.
- ²⁶ Tam skirti pirmas ir antras 82 klausimo skyriai: a. 1. Ar valia ko nors siekia su būtinumu? (*Utrum voluntas aliquid ex necessitate appetat?*); a. 2. Ar valia viso to, ko nori, būtinai nori? (*Utrum voluntas ex necessitate omnia velit quaecumque vult?*). „Būtina, kad taip, kaip intelektas būtinai ištikimas pirmiesiems principams, taip valia būtinai būtų ištikima galutiniam tikslui, kuris yra palaima“ (Summa Theologiae Prima pars, q. 82, a. 1, c). Be to, pasak Tomo, valia būtinu ryšiu susieta netgi su kai kuriomis konkrečiomis gėrybėmis, kurios žmogų sujungia su Dievu. Deja, prigimtinis protas, be malonės pagalbos jis negali suvokti šio ryšio. Tai esą įmanoma tik dieviško tikrumo šviesoje, t. y. tik suvokiant Dievą Jo esmėje. Kai tokio suvokimo nėra, nėra ir būtino tų gėrybių siekimo, todėl valia jų atžvilgiu esanti laisva laisvės nuo būtinumo prasme

(Summa Theologiae Prima pars, q. 82, a. 2, c).

²⁷ Summa Theologiae Prima pars, q. 82, a. 3, ad 2.

²⁸ „Protas siejasi su aktyviu kreipimu į tikslą, o valia – su pasyviu“ (De veritate, q. 22, a. 13, ad 10). Be to, viename iš prieštaravimų jo tezei deklaruojamas valios pasyvumas: „Kiekvieną pasyvią galią judina jos objektas. Bet valia yra pasyvi galia. Juk siekimas yra judinamas judintojas. Vadinasi, ją judina jos objektas“ (De veritate, q. 22, a. 12, ag. 3). Įdomu, kad atsakydamas į prieštaravimą, Tomas šių teiginių nei paneigia, nei kaip nors juos komentuoja (De veritate, q. 22, a. 12, ad 3).

²⁹ Ypač „Summa contra gentiles“ III, c. 10, n. 12; n. 14; c. 55, n. 5.

³⁰ Summa Theologiae Prima secundae, q. 10, a. 4, c.

³¹ Summa Theologiae Prima pars, q. 105, a. 4, c.

³² De malo, q. 6, ad 7.

³³ Dar Komentare Petro Lombardo „Sentencijoms“ esantį Tomo tekstą galima interpretuoti būtent taip. Čia jis rašo: „Kaip sako Augustinas [veikale] „Prieš Tulijų“, „Tai, kas būtina, nėra valinga“. *Liberum arbitrium* savo esmėje turi valingumą, nes yra proto ir valios sugebėjimas. Taigi, regis, jis negali būti priverstas su būtinumu“ (Super libris Sententiarum, II, d. 25, q. 1, a. 2, sc. 1). Tačiau reikia pripažinti, kad daugiau jokiam veikale Tomas nieko panašaus nerašo.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Chartularium Universitatis Pariensis, ed. H. Denifle. Vol. I Paris. 1889.
2. *Divi Thomae Aquinatis*. Quaestio disputata „De Malo“ / Ed. Marietti. Cura P. Bazzi – M. Pession. Taurinus–Roma. 1965. (šiuo leidimu buvo naudotasi iš CD–ROM).
3. *Divi Thomae Aquinatis*. Quaestio disputata „De Veritate“ / Editio Marietti, Cura Raymundi Spiazzi. O.P. Torino. 1964; Iki XXII klausimo 11 skyriaus iš Textus Leoninus. Vol. I et Vol. II. 1970–1972. Nuo XXII klausimo 11 skyriaus iš Quaestiones disputatae. T. 2. Editio Marietti. 1953. (taip pat CD–ROM).
4. *Divi Thomae Aquinatis*. Scriptum super libros Sententiarum / Editio Prima Americana. T. VI, VII–1 et VII–2. New York. 1948. Buvo naudotasi ir elektroniniu leidiniu „Thomae Aquinatis opera omnia“ / ed. Marietti. Torino. 1961. (taip pat CD–ROM).
5. *Divi Thomae Aquinatis*. Summa contra Gentiles. Editio aureo numismate donata a Summo Pontifice Leone XIII. Roma. 1894. (taip pat CD–ROM).
6. *Divi Thomae Aquinatis*. Summa Theologica. Editio aureo numismate donata a Summo Pontifice Leone XIII. Roma. 1888–1903. Prima Pars et Prima Secundae – textus Leoninus, editio Marietti. Torino, 1948; Secunda Secundae et Tertia Pars – textus Leoninae T. 8–12. 1895–1905. (taip pat CD–ROM).
7. *Gilson Étienne*. History of Christian Philosophy in the Middle Ages. New York: Random House. 1955.
8. *Mandonnet P.* Siger de Brabant et l’Averroïsme latin au XIIIe siècle. II ed. Louvain: Institut Supérieur de Philosophie de L’Université. 1908. Vol. I.
9. *Weisheipl J. A.* Tomasz z Akwinu. Zycie, mysl i dzieło. Poznan: „W drodze“. 1985.
10. *Wippel John F.* Thomas Aquinas and the Condemnation of 1277 // The Modern Scholman. 1995. No. 2–3.

Spausdinti rekomendavo:
Doc. dr. Tomas Sodeika,
Dr. M. Paulikaitė

Gauta: 2004 10 25
Parengta spaudai: 2004 12 20

Lina ŠULCIENĖ

ST. THOMAS AQUINAS, THE QUESTION OF HUMAN FREEDOM AND INTELLECTUAL CONFLICTS IN PARIS DURING 1269–1277

S u m m a r y

The features of the intellectual situation of the XIII century in the western world and especially in Paris are being analysed in the article. Those features are the following: an interception of Greek and Arabic written heritage, development of the relation of the academic community of the Paris University with the new literature and finally two condemnations by Bishop Stefan Tempier in 1270 and 1277. Academic polemic of Thomas Aquinas with Latin averoists as well as with the representatives of augustinism of the XIII century (Franciscans and Dominicans) are being investigated. There are also being analysed terminology and argumentation of 82 question of *Summa theologia Prima Pars* and 6 question of *De Malo*, devoted

to the problem of human free decision and written in the context of that polemic. Validity of the ascription to Thomas of the ninth proposition in the first list of the condemned propositions is being discussed there. The conclusion of the article is that there were no theses of Thomas in the first list announced by Bishop Tempier in 1270 and the ninth proposition cannot be ascribed to him or the authors of the list did not understand his thought well enough. On the other hand the intellectual situation at the Paris University in the seventh–eighth centuries only revealed but did not initiate the change in Thomas' thinking on the question of human freedom.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: 1270-ųjų ir 1277-ųjų metų vyskupo Stefano Tempier pasmerkimai, Tomas Akvinietis, laisvo sprendimo problema.

KEY WORDS: Condemnations by Bishop Stephan Tempier at 1270 and 1277 – Thomas Aquinas – the problem of free decision.

Lina ŠULCIENĖ – humanitarinių mokslų daktarė (2000 m.), docentė KTU Filosofijos ir kultūrologijos katedroje. El. paštas: lina.sulciene@ktu.lt.

Lina ŠULCIENĖ – doctor degree (2000) in Philosophy, docent at the Department of Philosophy and Cultural sciences of Kaunas Technology University, lina.sulciene@ktu.lt.